

Da den røde hane galede i Faldsled

Af *Kaj Mehr*

Blandt de brandkatastrofer, der i årenes løb har ramt Faldsled, er der én, hvis omfang var så ødelæggende, at begivenheden i årevis blev husket blandt den stedlige befolkning.

Den 26. juni 1851 kunne man i Fyens Stiftstidende læse, at man aftenen før fra Faaborg havde set en ildebrand i nordvest. Et par timer senere erfarede man, at det var gårdmand Hans Sørensens gård i Faldsled, der var nedbrændt.

Gården var beliggende over for kroen i Faldsled (ved kroens nuværende parkeringsplads). Hvordan ilden var opstået, tænkte man ikke over før tre uger senere, da den røde hane atter galede.

Herom berettede avisen: Faldsled kro, der ved den 25. forrige måned overfor samme afbrændte gård var i betydelig fare, er natten mellem tirsdag og onsdag aldeles afbrændt. Ilden opkom så pludselig og ompændte med en sådan voldsomhed bygningerne, at beboerne kun med nød og næppe reddede livet. En person, til hvem man har mistanke til disse så hurtigt på hinanden følgende ildebrande, er bleven arresteret.

Bag disse knappe oplysninger fra avisen gemmer sig en tragisk historie om en af landsbyens originaler. Samtidig viser retsforfølgelsen, med hvilken omhu man behandlede sagen, og retsafgørelsen, hvorledes man skelnede mellem, om skadevolderen strafferetslig kunne drages til ansvar, eller mentalt set var i en sådan tilstand, at han fandtes uegnet til straf.

Den 16. juli 1851 kl. 02.30 om morgenen blev en politiret sat i Faldsled for at optage forhør i anledning af den ildebrand, som endnu ikke var slukket, og som havde forårsaget, at kroen nedbrædede. Dommeren, byfoged Stricker i Faaborg, meddelte, at man mellem kl. 11 og 12 fra Faaborg havde kunnet se, at der var ildløs på egnen, og at han følgelig straks havde begivet sig derud. Da han ankom, var hele krobygningen nedbrændt.

Sognefoged Rasmus Eilersen kunne oplyse byfogeden om følgende:

I landsbyen befandt sig en ugift skrædder ved navn Rasmus Rasmusson Bonde, der boede alene i en stue i et hus i nærheden af kroen. Han havde for flere år siden været afsindig, hvorfor han var blevet taget under bevogtning og forhindret i overdreven nydelse af brændevin, men han var siden kommet sig, og der havde ikke været grund til klage over hans opførsel. Nogen tid forinden var han imidlertid igen begyndt at drikke, og han havde opsøgt og taget brændevin, hvor den var at få. Brændevinen havde indflydelse på hans fornuft, og i denne tilstand blev han hævngherrig, hvilket bevirkede, at enhver i landsbyen nærrede frygt for ham, især når han kom med trusler, når der blev nægtet ham brændevin. Efter branden den 26. juni havde han været fraværende i 8 dage og efter sigende strejft om i landet. Efter sin hjemkomst til byen havde han drukket meget, og da han havde forlangt brændevin i kroen, og det var blevet ham nægtet, var han blevet meget opbragt på krofolkene. Natten mellem den 14. og 15. juli, mens porten til kroen havde stået åben, fordi der næste dag var St. Knuds marked i Odense, var der blevet stjålet en flaske brændevin ud af krostuen, og da krofolkene nærrede frygt for bemeldte tossede skrædder, anmodede han sogneforstander Hans Hansen, Faldsled, om at forhøre sig hos dommeren, hvordan han skulle forholde sig. Det havde været sogneforstanderens hensigt at tage til Faaborg for at tale med dommeren.

Imidlertid var der ild i kroen, og man mente, at ilden var opstået i et kornhæs, der stod tæt ved kroen, hvorefter den greb så hurtigt om sig, at folkene i kroen kun med nød og næppe frelste livet, mens alt, hvad de ejede og havde, blev fortæret af luerne.

Under disse omstændigheder fandt dommeren det nødvendigt at undersøge skrædderens tilstand, og man begav sig derfor til hans bopæl. Her fandt man døren lukket, og da ingen svarede på tilråb, blev det ene vindue åbnet udefra, hvorefter man ved at rokke med sengen opdagede, at skrædderen lå og sov. Da han blev vækket, viste det sig, at han var påklædt. Uden at sige noget, stod han ud af sengen og lukkede og tilhaspede vinduet. Døren var i mellemtiden blevet åbnet, og dommeren begav sig ind i skrædderens stue. Han svarede forvirret eller slet ikke på de stillede spørgsmål. Han ville sove, og uden at bryde sig om, at kroen brændte, lagde han sig atter i sengen. Dommeren fandt ham åndssløv og beordrede, at han skulle bevogtes for at sikre sig hans tilstedeværelse.

Derefter blev en lang række vidner afhørt, bl.a. naboer, krofolkene, byens gårdmænd, skipperne, smeden, deres koner og skrædder Peder Larsen, der boede i samme hus som den mistænkte skrædder.

Skipper Niels Jørgensen, i hvis hus afhøringen sandsynligvis fore-

gik, var den, der først var blevet opmærksom på branden. Han var straks løbet over for at vække brandfogeden, mens hans bror, matros Jens Jørgensen, var løbet over for at vække kroens folk. Krokonen, der var enke, hendes fire døtre og hendes svigersøn havde reddet sig ud gennem røgen i det bare linned. Svigersønnen havde dog nået at få en dyne med. Det lykkedes også at få vækket de tre tjenestefolk, der sov på den anden side af huset. Alt indbo samt to heste indebrændte.

Samtlige vidner kunne berette om skrædderens mærkelige optræden, men der var dog ingen, der under forhøret fremsatte den formodning, at det var ham, der havde sat ild på kroen. Sogneforstanderen havde mandagen forinden været hos skrædderen og frataget ham en del »kemiske svovlstikker«. Dagen før havde han atter opsøgt ham; han havde ligget påklædt i sengen og kun sagt, at han nu ville til at drikke. Senere på dagen havde han opsøgt skipper Hans Jensens kone, der var alene hjemme. Han havde forlangt brændevin, og da hun var bange for ham, havde hun givet ham noget øl, eftersom hun intet brændevin havde. Han havde under besøget teet sig underligt og bl.a. kysset nogle gudelige billeder, der hang på væggen i stuen.

Smedesvend Niels Jeppesen kunne oplyse, at skrædderen den eftermiddag, hvor Hans Sørensens gård brændte om aftenen, havde opholdt sig i smedien, og at han da var »overstadig drukken«. En halv time før gården brændte, havde skrædderen opholdt sig i den til smedien hørende have, der lå mellem kroen og Hans Sørensens gård. Smedesvenden var, da der var blevet gjort anskrig, løbet over til brandstedet, og da han noget efter kom tilbage, opholdt skrædderen sig atter i smedien, var drukken og teede sig som en gal. Smedesvenden gik atter for at hjælpe til, og da han vendte tilbage ud på natten, lå skrædderen i hans seng, hvorefter han gik til skrædderens logi og sov i hans seng.

Smedesvendens søster oplyste, at hun, mens skrædderen lå i broderens seng, havde hørt ham sige, at han var forhekset, og at det var Hans Sørensens kone, der var skyld i det. Han havde talt om djævelen og helvede og sagt, at han ville røges.

Peter Larsen, der som nævnt boede i samme hus som skrædderen, kunne ikke bidrage med yderligere oplysninger, da han ikke havde omgang med ham.

Den følgende formiddag begav dommeren sig til skrædderens bolig for at afhøre ham. Det nægtede han med den begrundelse, at han var syg og måtte under lægebehandling. Han blev imidlertid afhørt, men nægtede såvel ildspåsættelse som tyveri af brændevin. Han gav tilladelse til, at hans gemmer blev eftersat, men man fandt intet af betydning. Kun en kiste kunne man ikke efterse, eftersom skrædderen ikke

vidste, hvor nøglen var. Som helhed fandt man dog hans forklaringer usikre, og da han tog en salmebog og lagde den under sin hage, besluttede dommeren at lade ham være under fortsat bevogtning, samt at lade distriktslægen undersøge ham.

Samme dags eftermiddag blev politiretten sat i Faaborg. Her fremstilledes en mistænkelig person, der samme dags morgen var blevet arresteret af sognefogeden i Horne. Det viste sig dog, at han intet havde med sagen at gøre.

Den følgende formiddag blev politiretten sat i Niels Jørgensens hus i Faldsled, og her forelagde dommeren resultatet af distriktslægens undersøgelse: Skrædderen burde fængsles og underkastes lægebehandling. Sognefogeden oplyste, at han dagen før havde fået skrædderen til at tage nøglen frem og åbne den omtalte kiste, og her havde han fundet en klukflaske, selv om skrædderen havde søgt at skjule den. På forespørgsel havde skrædderen svaret, at han havde købt flasken i Faaborg. Dommeren opsøgte nu atter skrædderen, som han bad »samle sine tanker og huske efter«. Skrædderen indrømmede, at han nok havde taget flasken, og han indrømmede, at han den pågældende morgen var gået ind i krostuen. Om nogle svovlstikker, som han fandt i hans frakke, oplyste han, at han havde fået dem af indsidder Hans Nielsens kone til at tænde pipe og lys med.

Herefter dikterede dommeren varetægtsarrest, og skrædderen blev til vogns bragt til Faaborg arrest, efter at hans sager var blevet indpakket i to kister, forsynet med herredets segl. Hvad der ikke kunne være i kisterne, tog sogneforstander Hans Hansen i forvaring: et bord, et stueur, et skilderi af Christus på korset, en spyttebakke, en violin, en trebenet skammel, en hat, et trætrug, tre lange strømper og et gammelt halstørklæde. Fra bunden af stueuret fremtog skrædderen en pose med 34 rdl., som blev taget i rettens forvaring. Til brug i arresten medtog han de nødvendige klæder samt en lille ost! Derefter blev retten hævet.

En politiret blev sat på dommerens kontor den 20. juli om eftermiddagen. Dommeren oplyste, at arrestanten den foregående dag havde begæret at tale med ham, og at han da havde tilstået at have påsat såvel den ild, hvorved kroen brændte, samt den ild, hvorved Hans Sørensens gård blev lagt i aske. Som motiv angav han vrede mod ejerne. Arrestantens forklaring var blevet påhørt af et retsvidne.

Den 23. juli fandt distriktslægen det forsvarligt at fortsætte afhøringen, og det foregik på rådstuen. Skrædderen indrømmede, at han den pågældende dag havde opholdt sig i smedehuset ved siden af Hans Sørensens gård. Han var på det pågældende tidspunkt syg, hvilket altid

ytrede sig ved, at han følte sig forhekset eller forgjort til at drikke brændevin. Noget pulver, som han var i besiddelse af, fik han smedekonen til at afbrænde over et par gløder, hvorved han troede at kunne beskytte sig mod hekseriet. Denne sygdom havde han lidt af siden sit 23. år. Tre år forinden var han blevet kureret af en læge i Faaborg, siden af Niels Hjulmand i Horne. Et par uger før den første brand havde han arbejdet i Hans Sørensens gård, og han havde af og til af konen fået en snaps for at få maden til at glide ned. Han havde da påny fået den tanke, at Hans Sørensens kone havde forgjort ham til at drikke brændevin. Han beskrev derpå detaljeret, hvordan han havde sat ild på gården, og bekræftede stort set hændelsesforløbet, således som vidnerne havde skildret det. Når han på et vist tidspunkt havde forladt byen, var det for at søge kloge folk i Haarby sogn. Bl.a. havde han opsøgt en gørtler i Sarup, hvis kone han havde hørt kunne kurere ham for hans sygdom, men han havde ikke truffet hende hjemme.

Skrædderen fortalte yderligere, at han i kroen foruden en flaske brændevin havde taget en flaske med kirsebærbrændevin, og den sidste havde han drukket den nat, han satte ild på kroen. Som motiv angav han, at han var blevet fortørnet på krofolkene, fordi de gentagne gange havde nægtet ham brændevin, når han sendte bud derefter. Han erindrede, at han tidligere havde nægtet at kende noget til ildspåstetelserne, men han havde nu fundet det rigtigere at tilstå, hvad han havde gjort. Han indså nu, at han havde syndet svært, og han gav udtryk for, at hans anger var stor.

Til oplysning for retten fremlagdes Hans Rasmussens generalieblad. Det fremgik heraf, at han var af Bonde-slægten fra Svanninge. Han var født i Faldsled i 1806 som søn af indsidder Rasmus Rasmussen Bonde (1769–1846) og hustru Maren Mortensdatter (1775–1844). Han havde været hjemme hos forældrene indtil sin konfirmation, hvorefter han var kommet i lære hos en skrædder i Haarby. Efter at være blevet udlært havde han arbejdet et år hos en skrædder i Verninge, hvorefter han var kommet til Faldsled, hvor han siden havde opholdt sig. 1828 havde han erholdt bevilling som skrædder, og som sådan havde han siden ernæret sig. I de første år havde han sammen med sin bror boet hos forældrene, der boede i et gammelt hus, der endnu ligger i byen. Efter forældrenes død havde han taget ophold i det tidligere omtalte hus. Han var ugift, men havde et uægte barn med en tjenestepige i sognet. Barnet kom til verden i 1844, hvilket år han – ifølge fattigprotokollen – anmodede om huslejhjælp. Han spiste i regelen i de huse, hvor han arbejdede, men efter at sygdommen atter havde overfaldet ham, spiste han så at sige intet, selv om der af Fattigvæse-

net var bevilget ham forsørgelse i form af penge og naturalier som flæsk, smør, malt og gryn. Smedien var først og fremmest det sted, han tyede til, når han ikke opholdt sig hjemme.

Ved et nyt retsmøde den 29. juli vidnede hans bror, matros Jørgen Rasmussen (1802–1853). Da han mest var på søen, så han sjældent sin bror, men han kunne dog bekræfte de øvrige vidners forklaring om sygdommen og oplyse, at han nogle år forinden, mens forældrene endnu levede, havde været så uregerlig, at han måtte sættes under bevogtning. Sidst havde han set sin bror et par måneder forinden, og han havde været melankolsk og meget ulykkelig. Om ildspåsættelserne udtalte han, at han ikke anså broderen for at have været ved sin fornufts brug i gerningsøjeblikket.

Den 30. juli blev en politiret atter sat i Niels Jørgensens hus i Faldsled. Her vidnede en del af byens borgere, der endnu ikke havde været afhørt, men stort set fremkom der intet nyt udover en oplysning om, at skrædderen nogle år tidligere havde prøvet at bilde folk ind, at han havde haft med en ellepige at gøre.

Skrædderen gentog ved denne lejlighed sine tilståelser, men betegnede sin færd i den forløbne tid som en drøm, hvorfor han ikke kunne huske, hos hvilke folk han havde været, og hvad han havde foretaget sig.

Den 15. december 1851 faldt dommen ved Salling herreds ekstraret. Rasmus Rasmussen Bonde blev anklaget for tyveri af to flasker brændevin, vurderet til 54 sk., samt de to ildspåsættelser, der skyldtes, dels at han var forbitret på Hans Sørensens kone, som han mente havde forhekset ham, og dels at han var fortørnet på kroens folk, fordi de havde nægtet ham brændevin. Retten skønnede, at han under de begåede forbrydelser havde befundet sig i en utilregnelig tilstand og derfor ikke ville være at belægge med straf, men at han som en for samfundet farlig person burde sættes under forvaring.

Eftersom han havde udført sine handlinger »i en ufri eller utilregnelig tilstand«, fulgte tillige, at der ikke kunne pålægges ham ansvar med henblik på erstatning af de udbetalte assurancesummer eller af actorernes omkostninger!

Dommen kom til at lyde således: Arrestanten, skrædder Rasmus Rasmussen af Faldsled, bør af øvrigheden sættes i forvaring. Aktiøns omkostninger, derunder salær til den afdøde procurator Holms bo af 4 rdl. og kæmner Wiborg 1 rdl. samt til defensor, procurator Johnsen, 3 rdl., udredes af det offentlige.

Den eneste institution for sindssyge i Fyns stift var Dårækisten under Graabrødre Hospital i Odense, der havde pligt til at optage sinds-

syge, så længe der var plads, uden at skulle tage hensyn til mulighederne for eventuel helbredelse. Hertil overførtes skrædderen fra Faldsled. Hvornår det skete kan ikke oplyses nøjagtigt, men det fremgår af Journalen for Dåreanstalten, at han opholdt sig der i august 1852 og indtil sin død i 1873:

18. aug. 1852: Rasmus Rasmussen af Faldsled. Indført i Bevogtning. Alle Oplysninger om hans tidligere Levnet fattes. En Udskrift af Forhørene o.s.v. imødeses. Efter Rygtet og hans eget Udsigende har han flere Gange begaaet Ildpaasættelse. For Tiden er hans Intellect saaledes normal, han ønsker at beskæftige sig med sit Haandværk, Skrædderprofessionen, hvortil gives ham Tilladelse.

10. sept. 1852: Har siden sin Optagelse været rolig, arbejdsom, legemlig sund, undslaar sig, ved at prøves for Nydelse af Spiritus.

25. sept. 1852: Samme Tilstand. Endnu er ingen Oplysninger om hans foregaaende Levnet modtagen.

Febr. 1853: Uforandret. Arbejder stadig som Skrædder.

Dec. 1853: Uden Forandring.

Jan. 1854: Ligeledes.

I Graabrødre Hospitalskirkes kirkebog er under Hospitalets døde 1869–1891 indført følgende: Rasmus Rasmussen, Svanninge, død 4.3. 1873, begravet 10.3. Ugift. Født i Svanninge, indlagt i herværende Sindssygeanstalt. 67 Aar. – Under anmærkning vedrørende dødsårsag står: Sult.

Om branden på Faldsled kro haves for øvrigt en skildring, idet skipper Hans Jensen skriver følgende i sine erindringer: Dagen før kroen brændte, lastede jeg 270 tønder byg i mit fartøj. Jeg blev færdig kl. 1 om eftermiddagen og satte begge hestene i stalden, hvor de indebrændte. Det var en lykke, at kornet var blevet »udskibet fra loftet«, thi den kapital kan kaldes frelst. Kl. 11½ om natten blev branden påsat. I byen var ingen sprøjter, så den nedbrændte totalt; godt var det, at alle slap derfra med livet.

Kroens bygninger, der var i bindingsværk, stammede fra 1819. 1851 blev der på samme sted opført nye bygninger i grundmur, men af større målestok, og det er Faldsled kro, sådan som alle kender den i dag.

Kilder

Salling herreds politiprotokol 1848–1852, fol. 219–251. (LA)

Salling herreds domprotokol 1842–1865. Fol 191–193. (LA)

Odense Graabrødre hospitals arkiv: Journal for Daareanstalten 1851–1855 (LA)

Graabrødre Hospitalskirkes kirkebog 1869–1891 (LA)

Diverse kirkebøger, folketællingslister m.v. fra Svanninge sogn (LA).

Svanninge sogneforstanderskabs forhandlingsprotokol 1842–1883.

Vaccinationsprotokol for Svanninge sogn 1806–1960.

Svanninge sogns fattigvæsens protokoller 1804–1867.

Skipper Hans Jensens erindringer. Udsendt af Svanninge Folkemindesamling 1982.

Hans Henrik Jacobsen: Emil Aarestrup. Odense 1975 (Om Daarekisten).

For anvendelse af slægtsforskeren Palle Gravesens optegnelser om Bonde-slægten takker jeg forfatteren.